

pointed out that the main notions of biological concept such as «motion» and «health» were also crucial in other theoretical approaches to physical education organization in Europe, though their understanding and approaches to practical realization in physical culture were different.

Key words: «a biological concept of physical education», «health», «motion», «the objectives of physical education», «physical training in European secondary education», «practical realization of a biological concept».

УДК 377/378:374.7

О. Ю. Чугай

Національний технічний університет України «КПІ»

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ США

Метою статті є з'ясування структурно-змістових особливостей професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США. Для досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: класифікація та систематизація даних, методи структурно-функціонального, компаративно-педагогічного й інтерпретаційно-аналітичного аналізу. З'ясовано, що професійну підготовку педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США здійснює біля п'ятдесяти університетів, найбільший попит мають програми магістра педагогічних наук та доктора філософії, що пропонуються дистанційно. Перспективним вважаємо вивчення шляхів використання альтернативного оцінювання.

Ключові слова: програми професійної підготовки, педагогічний персонал для системи освіти дорослих, навчальні програми, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчив, що останнім часом проблеми системи освіти дорослих розглядаються як чинники стратегії суспільного розвитку, від розв'язання яких залежить соціально-економічне становище будь-якої країни. Старіння населення, конкуренція на ринку праці, бурхливий розвиток інтерактивних технологій актуалізують безперервне навчання дорослих. Від професійної підготовки висококваліфікованих фахівців залежить якість та ефективність програм освіти дорослих, що дають можливість не тільки займатися професійним розвитком, але й забезпечують самовдосконалення людини. США є безперечним освітнім лідером із цінним теоретичним і практичним досвідом професійної підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих, вивчення якого надзвичайно важливе для проведення освітніх реформ в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. У працях багатьох дослідників обґрунтовуються концептуальні засади освіти дорослих (Н. М. Бідюк, М. Т. Громкова, В. Г. Кремень, Л. Б. Лук'янова, Н. Г. Ничкало, О. І. Огієнко, Н. С. Побірченко, В. І. Подобед, Л. Є. Сігаєва та ін.); аналізується система підготовки професійних педагогічних кадрів та післядипломна педагогічна освіта (С. Ю. Алферов, Г. А. Андреева, І. А. Зязюн, В. І. Луговий, В. Г. Онушкін, Л. П. Пуховська та ін.); досліджуються особливості розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах (І. О. Беюл, В. Д. Давидова, Т. С. Кошманова, А. М. Митина, О. І. Огієнко, О. Г. Савіних, О. С. Соколова та ін.). Значний

інтерес становлять праці з проблем освіти дорослих таких зарубіжних науковців, як К. Гоул (C. Houle), С. Брукфілд (S. Brookfield), Ш. Меррієм (S. Merriam), Б. Крейтлоу (B. Kreitlow), Дж. Хеншке (J. Henschke) та ін.

Проте аналіз вітчизняних досліджень із порівняльної педагогіки засвідчив, що проблема підготовки педагогічних кадрів освіти дорослих США не була предметом системного вивчення. У той самий час розкриття цінного теоретичного та практичного досвіду США допоможе пришвидшити процес розбудови системи освіти дорослих в Україні.

Мета статті – з'ясувати структурно-змістові особливості професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження таких, як: абстрагування й конкретизація, класифікація та систематизація даних, узагальнення, методи структурно-функціонального, компаративно-педагогічного та інтерпретаційно-аналітичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Професійну підготовку педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США здійснює біля п'ятдесяти вищих навчальних закладів, що розташовані в 33 штатах. Незважаючи на відсутність єдиної федеральної системи контролю післядипломної освіти, програми освіти дорослих США побудовано відповідно до стандартів, розроблених Комісією професорів з Освіти Дорослих [8, 3]. Після проходження навчання за умови виконання вимог навчальних програм післядипломної освіти можна отримати освітньо-кваліфікаційні рівні магістра мистецтв, магістра наук, магістра педагогічних наук, спеціаліста, а також науковий ступінь доктора філософії або доктора педагогічних наук в галузі освіти дорослих. Більшість університетів пропонує одну або дві програми підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих, причому це можуть бути тільки магістерські програми, тільки докторські програми, або програми обох рівнів. Найбільший попит мають програми магістра педагогічних наук та доктора філософії, і тільки деякі окремі університети пропонують програми спеціаліста.

Професійна підготовка педагогічного персоналу для освіти дорослих відбувається в адміністративних підрозділах університетів, що називаються коледжами або школами. Питаннями магістерських та докторських програм займається відділ післядипломної освіти, але не завжди програми освіти дорослих відносяться до певної кафедри або факультету.

Серед широкого спектру програм підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих найбільш поширеною є «Програма освіти дорослих», що представлена майже у половині університетів США. «Програма освіти дорослих та вищої освіти» представлена в п'яти університетах, «Програма освіти дорослих і безперервної освіти» та «Програма освіти дорослих і розвитку людських ресурсів» – у трьох різних університетах, «Програма лідерства в освіті дорослих та громадянській

освіті» – у двох університетах. Державний університет Клівленда та університет Акрон пропонують спільну «Програму освіти та розвитку дорослих». Аналізуючи весь спектр програм підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих, можна розділити їх на три групи: програми освіти дорослих, програми лідерства в освіті дорослих і програми, що мають міждисциплінарний характер.

Аплікаційний процес відбувається згідно з концепцією «цілісної особистості» (whole person), тобто з урахуванням життєвого досвіду, результатів попереднього навчання, а також мотивації до навчання. Необхідно пройти співбесіду з консультантом програми освіти дорослих, представити рекомендаційні листи. Вимогою є також достатній досвід роботи дорослими, який студенти використовують під час навчання.

Необхідно зауважити, що термін навчання залежить від багатьох факторів, зокрема від форми навчання. Так, магістерська програма звичайно триває 2–3 роки. Для стаціонарного навчання існують вимоги до навчального навантаження якнайменше 9–12 кредитних годин за семестр. Кредит або кредитна година (credit, credit hour) є уніфікованою одиницею виміру часу, що витрачається студентом на вивчення певної дисципліни. Один кредит відповідає одній годині (50 хвилин) занять на тиждень протягом семестру [1, 72–73]. Навчання в докторантурі триває від 3–4 років до 7–8. На відміну від очного, дистанційний курс у магістратурі може тривати 1,5–2 роки, у докторантурі – 3 роки. Якщо навчання відбувається повністю он-лайн, студенти звичайно поділяються на когорти. Термін когорти (cohort) в дистанційній освіті США означає групу студентів, що навчаються за однією програмою. Разом із викладачами університету члени когорти створюють свою віртуальну навчальну спільноту.

З'ясовано, що переважна кількість програм професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих пропонується дистанційно. У випадку змішаного або гібридного навчання визначається кількість годин традиційного навчання (face-to-face) та он-лайн навчання. Пропонуються різні схеми розкладу занять, що враховують напружений графік працюючих студентів. Деякі університети використовують електронні програми, що дозволяють вибирати найбільш оптимальну схему навчання в кожному конкретному випадку відповідно до можливостей або потреб студента.

Дослідники виокремлюють три інституційні організаційні моделі дистанційного навчання: перша модель, коли окремий заклад вищої освіти реалізує дистанційні програми паралельно з традиційними; друга модель, коли освітній заклад пропонує навчання тільки за дистанційною формою, тобто це віртуальний університет; та третя модель, за якою система дистанційного навчання функціонує на базі двох або більшої кількості навчальних закладів [2, 39]. Виявлено, що в США існує дві інституційні

моделі дистанційного навчання професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих: перша, коли дистанційне навчання здійснюється окремим закладом вищої освіти, та друга, коли освітній заклад є віртуальним університетом і спеціалізується тільки на програмах дистанційного навчання. Найбільш поширеною є модель, за якою програми освіти дорослих здійснюються окремими університетами. Щодо другої моделі, то вона представлена університетом Капелла штату Міннесота. Цей віртуальний університет є єдиним вищим навчальним закладом США, що практикує тільки дистанційну форму навчання за програмами освіти дорослих.

Вважаємо за доцільне схарактеризувати окремі програми професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих. Основним нормативним документом організації навчального процесу в американських університетах є навчальний план. У ньому визначається перелік і, як правило, послідовність вивчення дисциплін, кількість кредитів, форми контролю, термін навчання, додаткові вимоги до вибору деяких дисциплін, тощо. Кожен студент повинен узгодити свій навчальний план з керівником і підписати контракт.

Докторська програма університету Капелла складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів: проходження навчальних курсів он-лайн, участь у колоквіумах, що вимагають безпосередньої участі докторантів і тривають протягом 2–3 днів на території університету, складання комплексних екзаменів та написання дисертаційної роботи. Докторська програма університету передбачає отримання ступеню доктора філософії або доктора педагогічних наук, що дає можливість випускникам працювати викладачами, директорами програм написання грантів, віце-президентами з наукових питань, керівниками програм базової освіти дорослих, проректорами чи президентами у громадських коледжах, професійно-технічних училищах, військових навчальних закладах, університетах тощо.

Програма «Доктор філософії в галузі освіти: середня спеціальна освіта та освіта дорослих» передбачає отримання щонайменше 120 кредитів, за курс однієї дисципліни можна отримати 4 кредити. Обов'язкова частина складається з двох блоків – основного та спеціалізованого, варіативна налічує чотирнадцять різних курсів навчальних дисциплін, наприклад «Планування та оцінювання навчання, заснованого на компетенціях», «Стратегії подолання прогалів у знаннях», «Освіта та законодавство» тощо. Програма «Доктор педагогічних наук в галузі освіти дорослих» передбачає отримання щонайменше 72 кредитів, за курс однієї дисципліни можна отримати 6 кредитів. Порівняно з програмою доктора філософії, курсів набагато менше й вони мають переважно практичну спрямованість: «Критичний підхід до експериментального дослідження», «Як стати дослідником-експериментатором», «Лідерство як результат персонального та

професійного розвитку» тощо. Серед вимог програми є також виконання проекту Кепстоун (Capstone). Існує також можливість пройти навчання за докторською програмою та отримати науковий ступінь пізніше [5].

Магістерська програма освіти дорослих університету Оберн отримала почесну нагороду за інновації в освіті дорослих, що є безперечним доказом якості навчальних програм і впровадження інноваційних технологій у практику підготовки педагогів для освіти дорослих. Програма складається з блоку обов'язкових дисциплін: «Основи освіти дорослих», «Методи навчання дорослих», «Розробка навчальних планів» та вибіркових дисциплін. Важливо, що програма магістра педагогічних наук передбачає отримання щонайменше 30 кредитів, у той час як програма магістра наук вимагає отримання 36 кредитів, проведення дослідження та написання магістерської роботи. Випускники магістерських програм працюють бізнес-тренерами, педагогами професійного навчання, викладачами коледжів або університетів, базової освіти для дорослих у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, вечірніх школах, громадських некомерційних організаціях тощо [3].

Університет Болла штату Індіана, що називають найкращим навчальним закладом середнього заходу США, будує свою освітню політику на трьох принципах. Перший принцип реалізується шляхом надання студентам права вибору з широкого спектру програм і можливостей запровадити свої ідеї в реальне життя. Принцип отримання досвіду пов'язаний з участю студентів у роботі програм, клубів, організацій та проектів університету як на місцевому рівні, так і міжнародному. Третій принцип пов'язаний, передусім, з використанням сучасного обладнання та технологій у навчанні. Таким чином, магістерська програма університету Болла спрямована на розвиток компетентностей у плануванні, проведенні та оцінюванні ефективності освітніх програм для дорослих у різних сферах [4].

Особливістю програм освіти дорослих у Колумбійському університеті є широкий спектр дисциплін, що налічує 60–70 залежно від рівня підготовки. Програма складається з 12–13 категорій дисциплін, таких як «Розвиток дорослих», «Планування та оцінювання», «Групова динаміка», «Вирішення конфліктів» тощо. Можливий вибір будь-якої дисципліни з різних категорій, причому дисципліни поділяються на обов'язкові, вибіркові та факультативні. Головною відмінністю між програмами магістра мистецтв та магістра педагогічних наук є кількість дисциплін і кількість кредитів. Так, навчальним планом програми магістра педагогічних наук у галузі освіти дорослих та лідерства передбачено 60 кредитів, відповідно більша кількість дисциплін, а магістра мистецтв – 45, що пов'язано і з терміном навчання. Крім того, необхідною умовою при вступі на навчання за програмою магістра педагогічних наук є досвід роботи. Таким чином, вимоги програми магістра педагогічних наук є більш високими [9].

Програма освіти дорослих університету Індіани, що була розроблена ще в 1946 році, належить до однієї з найстаріших у США. Вона була переведена в он-лайн формат у 1998 році, характеризується гнучкістю, поєднує активне цілеспрямоване навчання та професійний розвиток. Програма складається з блоку дисциплін основного курсу та блоку вибіркового дисциплін, що є завершальним етапом курсу. Крім традиційних теоретичних дисциплін, основний курс включає в себе тренінг в університеті та семінар «Кепстоун», що призначений допомогти краще підготуватися до проведення самостійного дослідження. Обов'язковими складовими є щотижневі спостереження, рефлексивні есе та проектна робота. Випускники програми працюють у громадських, державних, корпоративних установах та організаціях педагогами для дорослих, менеджерами управління людськими ресурсами, інструкторами-методистами, фахівцями з розробки програм для дорослих тощо [6].

Програма «Магістр педагогічних наук у галузі освіти дорослих» університету Співдружності Вірджинії готує педагогів для дорослих, що працюють у корпораціях, закладах вищої освіти, системі охорони здоров'я, державних і федеральних агентствах, некомерційних або громадських організаціях та агентствах соціальних служб. Унікальною особливістю програми освіти дорослих університету є електронне портфоліо студента у форматі інтернет-журналу (блогу). У поєднанні із семінаром Кепстоун та дієвим навчанням портфоліо студента виступає альтернативною формою оцінювання, що повністю замінює комплексний екзамен. Магістерська програма «Магістр наук у галузі освіти дорослих» державного університету Північної Кароліни в Грінсборо також пропонує альтернативні варіанти успішного завершення програми: захист дисертації або складання комплексного екзамену. Разом із тим для всіх варіантів розроблено жорсткі умови проходження оцінювання з вимогою обов'язкової звітності та публічного захисту роботи [7].

В основі програми доктора педагогічних наук у галузі освіти дорослих університету Джорджії лежать принципи престижного Проекту Докторських Програм фонду Карнегі. Програма спрямована на підготовку лідерів і вчених-практиків, які сприяють новаторському поєднанню теорії, наукових досліджень та практики і прагнуть до стійких позитивних змін в освіті дорослих. Проходження стажування є важливою складовою програми освіти дорослих, що забезпечує набуття студентами якісно нового досвіду в умовах певного освітнього середовища в контексті теоретичної підготовки, а також розвитку вмінь здійснювати самостійне дослідження.

Як уже було сказано, програми спеціалістів пропонуються тільки в деяких університетах. Програма «Спеціаліст у галузі освіти» педагогічного коледжу університету Джорджії призначена для магістрів, які хочуть поглибити свої знання та вдосконалити вміння в галузі лідерства,

викладанні у вищих закладах освіти, плануванні навчального процесу, консультуванні та працюють або планують працювати у програмах базової освіти для дорослих, технічних і професійних програмах та інших сферах освіти для дорослих [10].

Програма «Сертифікат у галузі навчання дорослих» університету Коннектикут призначена для тих, хто хоче отримати додаткову спеціалізацію в галузі освіти дорослих або в подальшому навчатися на ступінь магістра. Випускники програми отримують знання та розвивають навички використання ефективних методів під час планування, мотивації дорослих до навчання, а також проведення оцінювання програм і рівня освітніх послуг на робочому місці.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження показало, що професійну підготовку педагогічного персоналу для системи освіти дорослих США здійснює біля п'ятдесяти вищих навчальних закладів, що розташовані в 33 штатах. Виявлено, що більшість університетів пропонує одну або дві програми підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих, найбільший попит мають програми магістра педагогічних наук і доктора філософії.

Відзначено, що зарахування на навчання відбувається згідно з концепцією «цілісної особистості», тобто з урахуванням життєвого досвіду, результатів попереднього навчання, а також мотивації до навчання. Термін навчання залежить від форми навчання. З'ясовано, що переважна кількість програм професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих пропонується дистанційно. Найбільш поширеною є модель дистанційного навчання, за якою програми освіти дорослих здійснюються окремими університетами.

Відзначено, що програми професійної підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих характеризуються різноманітністю. Програми з отриманням сертифікату призначені для тих, хто хоче отримати додаткову спеціалізацію в галузі освіти дорослих або в подальшому навчатися на ступінь магістра. Можливі варіанти успішного завершення магістерської програми: захист дисертації, складання комплексного екзамену або виконання проектної роботи. Докторські програми складаються з проходження курсу основних та вибіркового дисциплін, проведення дисертаційного дослідження, складання іспитів і захисту дисертації. Важливою складовою навчальної програми є проходження стажування. Зіставний аналіз дає підстави стверджувати, що програми доктора педагогічних наук характеризуються практичною спрямованістю.

Виявлено, що характерними рисами програм для освіти дорослих є надання студентам права вибору з широкого спектру програм і дисциплін, отримання досвіду шляхом участі в різноманітних проектах, використання сучасного обладнання та технологій у навчанні, поєднання активного

цілеспрямованого навчання та професійного розвитку, проектного та проблемного навчання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів процесу професійної підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих США. Особливо перспективним може бути вивчення використання альтернативного оцінювання, особливостей використання гнучких програм дистанційного навчання й забезпечення поєднання проектного та проблемного навчання під час підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. – Черкаси : «Вибір», 2002. – 322 с.
2. Соколова М. А. Дистанционное образование в высшей школе Беларуси в контексте общества знаний: проблемы и перспективы / М. А. Соколова, А. Е. Пупцев, М. Л. Солодовникова. – Вильнюс : ЕГУ, 2013. – 330 с.
3. Auburn University. Academics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.auburn.edu>.
4. Ball State University. Academics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cms.bsu.edu/academics>.
5. Capella University. School of Education [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.capella.edu/online-higher-education-degrees>.
6. Indiana University Bloomington. School of Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://education.indiana.edu/graduate/programs/adult-education>.
7. North Carolina State University. The Graduate School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ncsu.edu/grad/programs>.
8. Standards for Graduate Programs in Adult Education, November 2008, AAACE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cpae.memberclicks.net/assets/documents>.
9. Teachers College. Columbia University [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tc.columbia.edu>.
10. University of Georgia. Online learning [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uga.edu/online-offerings/graduate>.

РЕЗЮМЕ

Чугай О. Ю. Структурно-содержательные особенности подготовки педагогического персонала для системы образования взрослых США.

Целью статьи является выяснение структурно-содержательных особенностей профессиональной подготовки педагогического персонала для системы образования взрослых США. Для достижения цели использован комплекс взаимосвязанных методов исследования: методы структурно-функционального, компаративно-педагогического и интерпретационно-аналитического анализа. Выяснено, что профессиональную подготовку педагогического осуществляет около пятидесяти университетов, наибольшим спросом пользуются программы магистра педагогических наук и доктора философии, предлагаемых дистанционно. Перспективным считаем изучение использования альтернативного оценивания.

Ключевые слова: программы профессиональной подготовки, педагогический персонал для системы образования взрослых, учебные программы, дистанционное обучение.

SUMMARY

Chugai O. The structural and conceptual peculiarities of training teaching staff for the US adult education system.

The article aims to clarify the structural and conceptual peculiarities of training teaching staff for the US adult education system. A set of interrelated research methods such as classification and systematization of data, structural and functional, comparative and educational, interpretive and analytical analysis is used.

It is found that training teaching staff for adult education system is implemented in fifty USA universities. It is revealed that the USA universities mostly offer one or two training programs, Master of Science and Doctor of Philosophy being the most numerous ones.

It is noted that enrollment in adult education programs is conducted in accordance with the concept of «whole person» that is based on life experience, prior learning recognition and motivation to learn. It is found that the greater part of training programs for teaching staff of adult education is offered remotely. The most common is distance learning which is carried out by individual universities.

The main features of training programs are allocated: the right to choose from a wide range of programs and disciplines, an opportunity to gain experience by participating in various projects, to use the latest equipment and technology, to combine active targeted training and professional development, project and problem-based learning that lead to sustainable improvements in adult education. The possible options for successful completion of programs, such as thesis, exam or project are revealed in some universities. The structure of doctoral programs which consist of a course of basic and optional subjects, dissertation research, exams and defending a thesis is analyzed. It is stated that the Doctor of Pedagogy program is more practically oriented. Certificate programs are designed to obtain certification for those looking for more specialization in adult education or further study for a master's degree.

The study does not cover all aspects of training teaching staff for adult education in the United States of America. It is offered to conduct further investigations of alternative assessment, development of distance learning programs and project-based learning in training teaching staff for adult education system.

Key words: training programs, teaching staff for adult education system, educational programs, distance learning.

УДК 37.017.4:37.035.6

М. М. Щербин

Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина, Республика Беларусь

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ БЕЛАРУСИ XIV – XVII ВВ.

Стаття присвячена дослідженню поняття «зміст громадянсько-патріотичного виховання» в педагогічній думці Білорусі XIV–XVII століть. Спираючись на теоретико-методологічні підходи до змісту виховання в сучасній педагогічній науці, виділені сутнісні, структурні та функціональні складові змісту громадянсько-патріотичного виховання в досліджуваний період, встановлені історичні умови та особливості його розвитку. Основними методами дослідження стали порівняльний, логіко-історичний та системно-структурний аналіз. Отримані висновки можуть стати основою для розробки сучасних технологій і методик щодо вдосконалення громадянсько-патріотичного виховання молоді.